

CAP AL FINAL DELS ANYS CINQUANTA VAIG ASSISTIR

per primera vegada a la tertúlia que aplegava els amics de Joan Fuster al Club Universitari, al carrer de les Comèdies de València, on ja es reunia algun dels assistents de més edat, abans de la guerra. Devia ser el 56, en un dels viatges que vaig fer des de París, on residia per aquells anys, quan em vaig incorporar en aquella renovada tertúlia. No recorde si ja havia parlat amb Fuster en alguna exposició del grup Z, una de les primeres mostres de pintura moderna valenciana feta per joves pintors i estudiants de Belles Arts, convertida en punt de trobada, una mica marginal, amb gent interessada per la pintura. Tanmateix, pense que va ser a l'esmentada tertúlia d'aquell club que començà la meua relació d'amistat amb l'escriptor de Sueca. El local pertanyia al sindicat universitari (SEU), llavors lligat a la Falange i obligatori per a tots els estudiants. Em vaig assabentar aviat de les grans diferències polítiques de la clientela d'aquell club. Falangistes valerosos, heterodoxos d'una cosa que es deia primera línia, crítics i antifranquistes més o menys actius. Fins i tot circulava algun pamflet subversiu, com vaig poder observar amb certa sorpresa. És conegut que l'oposició a la dictadura aprofitava algunes esclatxes.

Fins aleshores jo havia pogut evitar qualsevol proximitat al règim. L'ambient familiar i alguns dels meus companys de l'Escola de Belles Arts van ser elements de la meua formació molt contraris a la situació política. Malgrat el temps transcorregut des que s'havia acabat la guerra quan jo tenia vuit anys, en arribar a tenir-ne catorze o quinze considerava que pertanyia al bàndol vençut i em sentia incòmode en llocs com aquell Club Universitari. L'entorn familiar de tradició laica i republicana, i en algun cas, valencianista; els fills adolescents d'amics de mon pare; els meus companys de jocs de postguerra, érem gent no gens addicta al règim. Com a mínim el que se'n deia "desafectes".

L'adscripció primerenca de Fuster, o de Vicent Ventura i d'alguns altres amics, a les organitzacions juvenils falangistes, ha estat maliciosament utilitzada per gent antifusteriana (i també teòricament fusteriana) que ho ignora tot de Fuster i de l'ambient ineludible de postguerra o, potser, per simple mala fe. Posteriors a aqueixa etapa, també criden l'atenció desqualificacions i ximpleries, com ara fonamentalista, essencialista, estalinista... dedicades a l'escriptor, no sols per la seua intenció generalment insidiosa, sinó pel desconeixement que mostren del pensament i la trajectòria de Fuster. Fins i tot quan no provenen dels ambients oficials anticatalans o quan no es deriven de posicions polítiques regionalistes i

agressives, contràries a les conseqüències i a la influència que la visió de Fuster ha tingut sobre el País Valencià. Amb aquests criteris també hi coincideixen alguns sectors del nacionalisme polític, partidaris d'una aproximació al blaverisme.

Per diversos motius em sentia un poc descol·locat en les primeres reunions amb els nous amics. Feia temps que no vivia a València. En acabar a l'Escola de Sant Carles havia anat a pintar a Eivissa amb altres companys. Després a Madrid per intentar trobar alguna feina relacionada amb la pintura, sense cap èxit. Per fi a París, on vivia aleshores i on ja m'havia embolicat amb lectures, converses i relacions polítiques i artístiques que no tenien res a veure amb els assumptes que preocupaven els tertulians de València. Estava simplement encuriolit pels conflictes valencians des d'una actitud provisional. Com li deu passar a la gent que desconeix la capacitat de desfici que existeix al País Valencià i l'eficàcia dels ignorants que dominen l'opinió, tenia la impressió que a València passaven coses incomprendibles. Vull dir que no estava en condicions de valorar les opinions que es manifestaven en aquelles reunions.

Tampoc no podia adonar-me de la preeminència de Fuster a partir de la seua participació en les converses. Mai no adoptava el to professoral i la solemnitat habitual en les personalitats il·lustres i els personatges que es veuen envoltats d'admiradors (i, com que coneixien els seus treballs, crec que la majoria dels assistents ja ho eren); tot al contrari, parlava sempre amb naturalitat, interessat pel que deien els altres. No és, doncs, estrany, que em prenguéssim un cert temps començar a interessar-me per aquell jove alt, prim i tranquil, una mica reservat, amb ulls inquisitius, que preguntava i escoltava més que parlava i que manifestava opinions sensates i intel·ligents, sense intentar ser simpàtic ni condescendent. Em va semblar amable i distant alhora. Com que jo arribava de París, vaig ser objecte de la curiositat dels presents i encara em fa por pensar les ximpleries que segurament vaig deixar anar pel meu desconeixement de l'auditori. Aquesta primera impressió, que explique tal com la recorde amb l'escassa memòria que em va quedant, es va modificar en assabentar-me que el jove alt i prim era l'autor d'*El descrèdit de la realitat*, llibre que vaig llegir poc després. Mai no m'hauria cregut que a la València d'aleshores algú pogués pensar la pintura amb la profunditat, la bona informació i la significació, en la seua relació amb la cultura, com ho fa Fuster en aquest llibre. Ni a València ni a cap altre lloc de l'Estat.

Breu record de l'amic Fuster

Doro Balaguer

Pintor i escriptor

Immediatament vaig passar a formar part dels admiradors de Fuster. Haig de dir que, als més de setanta anys, es tracta d'una de les escasses admiracions que conserve pels intel·lectuals (particularment pels escriptors d'idees) de la meua època. No sóc en absolut entès en literatura. Més aviat sóc un mal lector, dels qui troben en una gran majoria dels llibres llegits un interès no sols escàs sinó de vegades pernicios, fins al punt de no compartir l'actual promoció indiscriminada de la lectura, ni els estímuls per a comprar llibres. En qualsevol cas, pense que caldria recomanar la lectura d'alguns llibres i alhora, amb la mateixa intensitat publicitària, recomanar no llegir-ne d'altres. La influència d'alguns autors, sobre la gent lectora i sobre una societat més i més conservadora, pot tenir efectes molt contradictoris. No cal parlar de Vizcaino Casas, també hi ha bona literatura molt reaccionària i molt influent. Potser siguen les meues mancances culturals les que em permeten cert menyspreu per molts autors consagrats i algunes escasses devocions. Puc declarar-me tranquil·lament fusteròlatra (com sembla que ara són definits els qui pensem que Fuster ha estat la personalitat més valuosa i més influent del nostre temps al nostre país). És una definició malenconiosa, però que no em costa gens d'acceptar, si per això s'entén la consideració de la seua obra com a extremadament important amb relació al País Valencià, a la cultura i a la llengua catalana; l'admiració pel seu talent; per les seues idees i per la fermesa del seu comportament civil.

Cal remarcar que l'admiració no estalvia les discrepàncies i que, en diferents moments, les vaig mantenir amb Fuster. En una primera etapa les meues posicions polítiques estaven influïdes per un marxisme prou elemental i per la militància en un partit centralista, el PCE, molt tancat i doctrinari. Amb dirigents molt antinacionalistes, dins i fora del país. És clar que no podia compartir moltes de les opinions de Fuster, tot i mantenir posicions crítiques sobre el meu partit. La seua curiositat per la matèria feia que parlàrem del tema de vegades, a partir del seu interès per Gramsci o per la democratització i autonomia del PCPV, aleshores desitjada. Crec que vam anar a sopar per primera vegada a la fi de l'any 57 amb motiu de la meua

Tot i no considerar-se ni polític ni nacionalista, Fuster ha influït com ningú en la política nacionalista al País Valencià. El seu nacionalisme era una obligació “perquè els altres no ens permeten deixar de ser-ho” i la política la fa a la seua manera perquè “tot és política”. La cultura, doncs, també és política. I és des de la cultura que hom pot dir que Fuster pren partit.

assistència al festival de la joventut de Moscou l'estiu d'aqueix mateix any, per tal de parlar del que hi havia vist. Amb Vicent Ventura anàrem en un lloc de Cullera. La meua informació no va ser gaire profitosa. Milers de joves envaïen la ciutat i creaven un ambient festiu que no devia assemblar-se al del Moscou habitual. Que, a més a més, es mesclava amb una certa eufòria provocada pel XX congrés del partit, on oficialment s'havia revelat, i els soviètics s'havien assabentat, que Stalin era un personatge nefast. Segurament, l'únic episodi que Fuster trobà divertit del meu viatge va ser la manera rocambolesca i barroera de creuar el teló d'acer d'anada i tornada.

En la meua evolució posterior va influir, com ja he dit, una certa tradició valencianista familiar; la tasca d'un grup de companys de partit en el seu esforç per fugir del sucursalisme polític; les reivindicacions autonomistes de la transició, sobre les quals també vaig mantenir diferències d'opinió amb Fuster (quanta raó tenia ell!) i, de manera decisiva, la meua relació amb l'escriptor, més pròxima i assídua a partir del final dels seixanta. Alguns amics van facilitar aquesta relació. Amb Valerià Miralles i algun altre vam anar alguna nit a sa casa, on es mostrava sempre menys reservat. Més sovint vaig acudir amb Vicent Ventura, i prou més vegades amb motiu del retorn del pintor Josep Renau a València. És a casa seua on es va crear la fundació Renau de la qual Fuster va ser president. Tot i no formar part del seu cercle més íntim (com ara els seus vells amics, Ventura, Burguera, Bausset, García Richart o Iborra, o alguns de més joves, com Pérez Moragón, Josep Palacios, Toni Domingo... dels qui jo conec), l'amistat amb Fuster havia passat d'una coneixença esporàdica a una assistència habitual a la tertúlia del dilluns, per finalment adquirir el grau necessari de confiança per parlar i, fins i tot, com he assenyalat, discrepar obertament, si bé sempre raonablement, com no podia ser d'altra manera amb el seu tarannà amable i respectuós. La tertúlia, després de traslladar-se diverses vegades, va quedar definitivament instal·lada a l'antic Bar-Cafè (avui San Patricio) a la plaza del

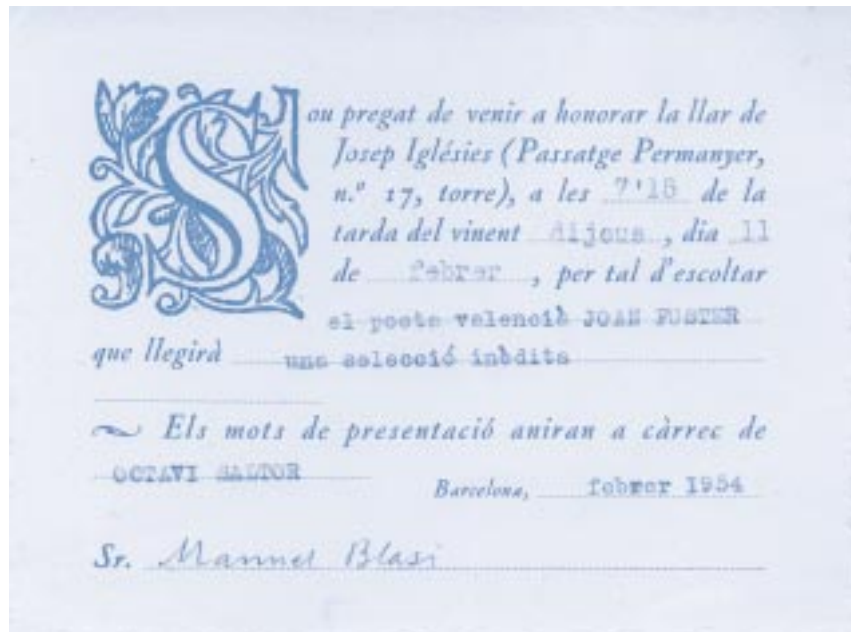
Caudillo, ben a prop de ma casa al carrer de la Sang. Al cantó d'aquest carrer, on es trobaven de vegades abans d'anar a la tertúlia, Fuster comprava queviures a l'Ultramarinos de Juan Juan, ja desaparegut. Amb motiu de la incorporació de Fuster a la Universitat, la reunió, molt més reduïda, va acabar fent-se a la zona de les Facultats.

Sempre suaument irònic en la conversa, fins on jo conec mai no es mostrava tan directe i crític com en els seus escrits. Podia escriure sobre un esdeveniment manifestant la seua opinió amb la radicalitat que caracteritzava els seus articles més polèmics, amb esmolats qualificatius vers qualsevol personalitat de la política o de la cultura i mantenir la bonhomia en converses amb els protagonistes. La meua petita experiència, quan encara militava al PC, mostra que més d'una vegada parlàvem amb cordialitat, al mateix temps que apareixia un article seu amb una crítica sagnant dirigida a Carrillo o als partits comunistes en general. A tot estirar em dedicava algun comentari no gens impertinent. Aquest respecte per l'interlocutor potser fos la reminiscència d'una actitud desusada, una mica poblejana que patim tots (llevat de Vicent Ventura) en una certa edat. Crec que aquesta característica ha estat malèvolament interpretada amb motiu de les freqüents visites d'autoritats socialistes a casa seua, en el sentit de deixar-se voler, quan en realitat es tractava de tot el contrari. En la meua opinió, anaven per ell, en recerca d'una apropiació indeguda. Hom pot trobar en aquesta etapa escrits tan subversius com sempre respecte a la política valenciana. No n'he vist cap que puga confirmar aqueixa suposada aproximació al poder socialista valencià. Altra cosa és que donés suport a iniciatives concretes, com, posem per cas, la llei d'ús. Al Consell Valencià de Cultura va accedir per reforçar la pressió d'alguns intel·lectuals i artistes com Andreu Alfaro, Tomàs Llorens o Manolo Valdés, interessats a tirar endavant l'IVAM, que aleshores perillava per l'oposició localista al projecte. Vaig poder comprovar que Fuster va viure alguns episodis d'aquell moment amb una gran desgana i incomoditat. És el que manifestava en confiança i és el que jo crec.

Tot i no considerar-se ni polític ni nacionalista, Fuster ha influït com ningú en la polí-

tica nacionalista al País Valencià. El seu nacionalisme era una obligació “perquè els altres no ens permeten deixar de ser-ho” i la política la fa a la seua manera perquè “tot és política”. La cultura, doncs, també és política. I és des de la cultura que hom pot dir que Fuster pren partit. Les seues reflexions sobre el país no tenen la finalitat d'establir una doctrina, ni un projecte polític, ni res de semblant. És possiblement la recuperació dels elements que poden configurar una identitat esborrada, en vies d'extinció, el que el preocupa. La liquidació de la llengua, l'activitat anticultural, el desconeixement de la pròpia història, són formes d'opressió i retalls a la llibertat. La falta de resposta del poble valencià, la conformitat general, no implica absència d'opressió, més aviat l'agreuja. Aquest nacionalisme d'arrel més ètic que polític, més llibertari i universalista que patriòtic, no ha estat sempre ben vist per les organitzacions polítiques nacionalistes que després d'una primera etapa de superació semblen tornar a una mena de regionalisme folklòric, pròxim a posicions d'UV, lluny de la idea de recuperació cultural de Fuster. La tendència a prescindir del redreçament cultural rigorós i la seua confluència amb la política, en cerca d'un populisme que es creu que dóna vots, afavoreix els continguts regionalistes i superficials del nacionalisme polític valencià. El debilita.

Faig esment dels diferents moments de la meua relació, al llarg de més de trenta anys, amb uns darrers de bona amistat, per significar els possibles límits del meu coneixement personal de la figura de l'escriptor, al marge de la lectura de la seua obra. Sobre aquesta, els estudiosos, conxeadors i comentaristes ja diuen el que cal amb més autoritat. Compréc que el que jo puga dir des de l'admiració i l'amistat resulta innecessari. Només faré una observació segurament poc professional. Darrerament sembla que es qüestiona la seua influència, de vegades fins al punt de culpabilitzar-la del desastre nacional valencià. No cal parlar de la crítica nècia i anticultural del Conseller de Cultura de la Generalitat valenciana. És des del territori del nacionalisme que generalment hom comença per l'elogi del Fuster escriptor i s'acaba triant afirmacions aïllades per demostrar que la seua opinió sobre el país anava



errada, que es va equivocar en açò i en allò i que el seu criteri va ser nefast. La qual cosa recorda la repetida frase anticomunista: Marx es va equivocar en açò i en allò. Naturalment que es van equivocar de vegades un i l'altre i molta gent més. Però difícilment hom pot trobar una anàlisi del capitalisme com la de Marx. Com igualment no resulta fàcil trobar unes tesis sobre el País Valencià que invaliden les de Fuster, malgrat la seua pròpia insistència a demanar una continuïtat especialitzada a les seues reflexions. En realitat, es tracta d'un tipus de crítica dirigida als qui considerem l'encert i la importància d'aqueixes reflexions respecte als problemes dels valencians, és a dir, més dirigida a la seua influència, que no exclusivament a l'autor. Tanmateix, abans d'aqueixa influència, no es pot trobar, com en l'actualitat, una colla d'excel·lents escriptors valencians en català, tot i que el talent siga patrimoni personal i intransferible de cada autor. En definitiva, es tracta d'una denúncia, dels qui patim la beateria fusteriana, feta per detractors (que generalment no poden defugir tampoc la seua influència) espigolant frases que mostren un Fuster diferent a les idees explícites que tothom pot trobar als seus llibres. Crec que té raó Pérez Moragón. “No hi ha fusterianisme ni fusterianistes, per bé que alguns hagen utilitzat aquests termes amb la pietosa intenció d'ocupar el lloc que Fuster va deixar buit o d'amagar-lo sota runes retòriques”¹ D'altra banda, les afirma-

cions de l'assagista, lluny de qualsevol mena de dogmatisme, tot i ser molt contundents, no són mai definitives, sempre deixen espai a possibles rectificacions. Com ell mateix assenyala: “L'assaig es resigna a ser humanísimament provisional: subjecte a contínua rectificació, contradient-se a estones, cautelós i atrevit, sempre conscient de la seua deficiència”².

Notes:

¹ Francesc PÉREZ MORAGÓN: *Alguns moments de la vida de Joan Fuster*. Afers nº 42/43 2002.

² Citat per J. IBORRA: *Fuster portàtil*. Ed. Tres i quatre. València 1982.